

— η ΕΠΟΧΗ των βιβλίων

Βόλφραμ Άιλενμπέργκερ «Η εποχή των Μάγων - Η μεγάλη δεκαετία της Φιλοσοφίας (1919-1929)», μετάφραση: Γιάννης Κοιλής, εκδόσεις Πατάκης, 2021

Εκλαΐκευση της φιλοσοφίας

Υπάρχουν ίσως κάποιες πλευρές της ανθρωπίνης γνώσης που δεν μπορούν να εκλαϊκευτούν. Δεν μπορούν δηλαδή να απευθυνθούν σ' ένα ευρύτερο κοινό από εκείνο που κανονικά τους αναλογεί. Αρκετές από τις περιοχές της επιστήμης, αλλά και των γραμμάτων, χωρίς εκλαΐκευση, είναι απρόσιτα σε ένα ευρύ κοινό, που μπορεί να ενδιαφέρεται για τη φιλοσοφία, ας πούμε, αλλά δεν έχει τις αντίστοιχες σπουδές ή αναγνωστική ευχέρεια.

Η θέαση του κόσμου χωρίς τη φιλοσοφία είναι λειψή, αν όχι αδύνατη και είναι γνωστό πως το έργο κάποιων φιλοσόφων είναι δύσκολα προσβάσιμο. Ο συγγραφέας όμως του βιβλίου αυτού είναι μετρο της εκλαΐκευσης, γι' αυτό το βιβλίο του διαβάζεται όχι σαν μια ιστορία ενός δύσκολου γνωστικού πεδίου, όπως η φιλοσοφία, αλλά σαν ένα γοητευτικό αφήγημα.

Ο Άιλενμπέργκερ γεννήθηκε το 1972 στη Γερμανία. Είναι τακτικός επιφυλλογράφος της εφημερίδας «Die Zeit» και συντονίζει μια εκπομπή φιλοσοφικού περιεχομένου στην ελβετική τηλεόραση. Έχει διδάξει σε διάφορα πανεπιστήμια και έχει γράψει βιβλία εκλαϊκευμένης φιλοσοφίας. Η Εποχή των Μάγων εκδόθηκε το 2018, βραβεύτηκε και μεταφράστηκε σε περισσότερες από 20 γλώσσες με εξαιρετική επιτυχία. Αναφέρεται στη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα, η οποία κατά τον συγγραφέα του υπήρξε επική στην ιστορία της γερμανικής φιλοσοφίας, αλλά και σε τέσσερις εκπροσώπους της, ο καθένας από τους οποίους έχει ένα πολύ σημαντικό έργο να επιδείξει. Με χρονολογική σειρά οι τέσσερις φιλόσοφοι είναι οι εξής: πρεσβύτερος ο Έρνστ Κασίρερ, ο Μάρτιν Χάιντεγκερ, ο συνομιλήκός του Λούντβιχ Βιτγκενστάιν και ο νεότερος όλων Βάλτερ Μπένγιαμιν.

Ενώ το έργο τους ανήκει στον 20ό αιώνα, οι αναφορές του ανάγονται σε προηγούμενους αιώνες. Όμως από τότε που ο Μπαρούχ Σπινόζα έγραψε το «Ηθική, αποδεδειγμένη με γεωμετρική τάξη» (1677), ο Ντέιβιντ Χιουμ το «Έρευνες για την ανθρώπινη νόηση» (1748), και ο Ιμπάνουελ Καντ το «Κριτική του Καθαρού Λόγου» (1781), είχαν αλλάξει πάρα πολλά.

Η γνώση του παρελθόντος ξεπεράστηκε από τη στιγμή που ο Δαρβίνος διατύπωσε τη «θεωρία της εξέλιξης». Η θεωρία του Νεύτωνα ήταν παρωχημένη και οι άνθρωποι δεν μιλούσαν πια ξεχωριστά για τον χρόνο και το χώρο, αλλά για τον χωροχρόνο. Γιατί καμιά απ' τις δύο έννοιες δεν μπορούσε πια να νοηθεί από μόνη της.

Το 1929 ο Κασίρερ ήταν 55 ετών και το βασικό του έργο είχε τίτλο «Ο μύθος του κράτους». Ο Μάρτιν Χάιντεγκερ είχε γράψει το 1927 το «Είναι και Χρόνος», βασικό έργο της φαινομενολογίας στο οποίο αναζητούνται ψήγματα της αντιδραστικής του ιδεολογίας, η οποία τον οδήγησε στην αγκαλιά του ναζισμού. Η αγωνία για την πεπερασμένη ύπαρξη ίσως και να μπορεί να θεραπευτεί, αλλά ο Χάιντεγκερ πίστευε ότι ο ρόλος του φιλόσοφου είναι να κρατά τον άνθρωπο ανοιχτό απέναντι στην άβυσσο της ύπαρξης ώστε να τον απλευθερώσει.

Ο Βιτγκενστάιν ολοκλήρωσε στα 29 του χρόνια το «Tractatus Logico-Philosophicus» κατά τη διάρκεια της κράτησής του σε στρατόπεδο αιχμαλώτων, στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Πίστευε πως μ' αυτό το έργο θα ξεπερνούσε οριστικά με τη φιλοσοφία που είχε αρχίσει να σπουδάζει πλάι στον Μπέρτραντ Ράσελ, καθηγητή στο Κέμπριτζ και θεμελιωτή της αναλυτικής φιλοσοφίας. Η πρώτη πρόταση του έργου είναι: «Ο κόσμος είναι όλα όσα συμβαίνουν» και η τελευταία: «Για όσα δεν μπορεί να μιλήσει κανείς γι' αυτά πρέπει να σιωπάει».

Ανάμεσα σ' αυτές τις δύο προτάσεις γράφει κάπου πως «πρέπει να πετάξει μακριά την ανεμόσκαλα [ο αναγνώστης] αφού ανέβει πρώτα με αυτή». Το βιβλίο έτοι και αλλιώς εξαιρετικά αινιγματικό, και εν πολλοίς ακατανόητο, δυσκόλεψε ακόμα και τους εξεταστές του συγγραφέα του, Ράσελ και Μουρ, στους οποίους χτυπώντας τους φιλικά στην πλάτη, είπε το περίφημο: «Δεν πειράζει, ξέρω ότι ποτέ δεν θα το καταλάβετε».

Η φιλοσοφία είναι καλή όταν ασχολείται με τον άνθρωπο και όχι με τον εαυτό της.

Ο Καντ διατυπώνοντας την ερώτηση «τι είναι ο άνθρωπος;» έδωσε την απάντηση: «ότι ο άνθρωπος είναι ένα ον που υποβάλλει στον εαυτό του ερωτήματα τα οποία εντέλει δεν μπορεί ν' απαντήσει». Για τον Βιτγκενστάιν πάντως δεν υπάρχουν αναπάντητες ερωτήσεις.

Ο Κασίρερ ένας μουρζούα με καλές σπουδές, ήταν όπως και οι άλλοι πλην του Χάιντεγκερ, Εβραίος. Ο άνθρωπος κατ' αυτόν είναι ένα ον που παράγει σημαία, το σημαντικότερο σημείο για τον άνθρωπο είναι η μητρική γλώσσα.

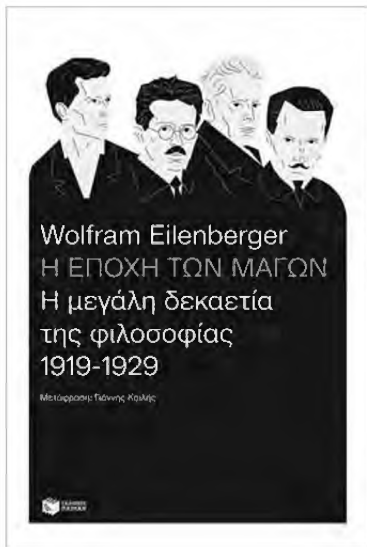
Ο Βάλτερ Μπένγιαμιν ήταν ένας ασταθής χαρακτήρας που αντιμετώπιζε πάντα διλήμματα τα οποία κατασκευάζει ο ίδιος. Ενώ πέτυχε να γίνει δεκτός για να διδάξει σε πανεπιστήμιο, προτίμησε να βιοπορευτεί ως κριτικός, επειδή πίστευε, όπως ο Όσκαρ Ουάιλντ, πως ο κριτικός είναι καλλιτέχνης και πως το έργο τέχνης το οποίο μελέτησε βλέπει διαρκώς κριτικά τον εαυτό του. Έγραφε εκατοντάδες άρθρα, επιφυλλίδες σε περιοδικά και εφημερίδες, αλλά όταν χρειάστηκε μια σταθερή δουλειά που να αμείβεται σωστά, απέτυχε σε όλες τις προσπάθειές του. Ήταν ανάμεσα στο να φύγει από την Γερμανία ή να μείνει σ' αυτήν. Τελικώς έφυγε κυνηγημένος από το ορχήστρα φάντασμα του Χίτλερ όταν ανέλαβε την εξουσία. Λίγο πριν πραγματοποιήσει τον σκοπό του, να περάσει τον Ατλαντικό, φοβήθηκε πως οι Γάλλοι θα τον παρτίδιαν στους Γερμανούς και αυτοκτόνησε. Θαύμαζε απερίριστα το έργο του Μπεντλάιφ (έγραφε γι' αυτόν, το σπουδαίο «Ένας λυρικός στην ακμή του Καπιταλισμού») και του Προυστ, (μετέφρασε μέρος του «Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο»). Προσπάθησε χωρίς να τα καταφέρει να πραγματοποιήσει πολλά μεγαλεπήβολα σχέδια. Το τελευταίο απ' αυτά για τις στοές έμεινε αναολκλήρωτο.

Το ανά χείρας βιβλίο ξεκινάει από το τέλος και μας παρουσιάζει τους τέσσερις φιλόσοφους μέσα από ευσύντοπα κεφάλαια. Ο χαρακτήρας του καθενός από τους τέσσερις σκιαγραφείται θαυμάσια στις φωτογραφίες που παρατίθενται στο μέσο του βιβλίου.

Ο Βιτγκενστάιν, με τα ανοιχτόχρωμα μάτια του βαλτά στις κόγχες τους, έχει ένα μάλλον αδιευκρίνιστο, ίσως αδιάφορο, πάντως κρυμμένο βλέμμα, που θαρρείς πως βαριέται ή ανυπομονεί να τελειώσει ο φωτογράφος με το πορτρέτο του. Ο Χάιντεγκερ έχει σπινθηρόβλοο βλέμμα, αλλά κοιτάει κάτω και αριστερά προσπαθώντας να κρυφτεί πίσω απ' τα μουστάκια του. Το βλέμμα του Κασίρερ είναι γεμάτο αυτοπεποίθηση και δυναμισμό και μόνο το ολόλευκο κεφάλι του προδίδει την ηλικία του. Ο Μπένγιαμιν, τέλος, κοιτά πίσω απ' τα στρογγυλά γυαλιά του και αναρωτιέται τι να προτιμήσει. Τη σύζυγό ή την ερωμένη. Τον ιουδαϊστή Γκέροσμ Σόλεμ ή τον μαρξιστή Μπρεχτ. Ο Μπένγιαμιν βρισκόταν πάντα σ' ένα μεταίχμιο όπου περίπου κινούνταν και οι υπόλοιποι τρεις.

Η μετάφραση του Γιάννη Κοιλής ακολουθεί τα χνάρια της εκλαϊκευμένης μορφής του βιβλίου.

ΚΩΣΤΑΣ Ξ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

παρουσίαση

Η φιλοσοφία είναι καλή όταν ασχολείται με τον άνθρωπο και όχι με τον εαυτό της.

Ο Καντ διατυπώνοντας την ερώτηση «τι είναι ο άνθρωπος;» έδωσε την απάντηση: «ότι ο άνθρωπος είναι ένα ον που υποβάλλει στον εαυτό του ερωτήματα τα οποία εντέλει δεν μπορεί ν' απαντήσει».